

IVANOVA RATNA EPOPEJA

U ISTRI I SLOVENIJI 1945. GODINE

Po izlasku iz bolnice i dolaska u Zagreb, drugi dan sam se javio u štab 13 proletherske brigade „Rade Končar“. Štab brigade bio je smješten u kasarni na Črnomercu. U štabu gotovo nikoga nije bilo. Mnogi su bili u gradu ili su na kratko otišli u svoja sela u blizini Zagreba. Dobar dio starih boraca bio je iz Banije i Korduna, Žumberka, okolice Zagreba.

Javio sam se u personalno odeljenje. Načelnik personalnog odeljenja bio je **Spaho – Dragan Vujić**. Do tada bio je komesar bataljona. Spaho je bio veoma popularan u Brigadi. Veseljak. Uvijek spreman na šalu. Rođen je 1923. godine u selu Živković-kosa, Vojnić. Spaho mi je saopštio da sam postavljen za zamjenika komesara čete u Trećem bataljonu.

Jedinice Brigade bile su smještene u kasarni između Ilice i Ljubljanske čete. To je bio ogroman kompleks zgrada, vježbališta. Kasarne je gradila još Austrougarska.

Ušao sam u kasarnu na ulaz iz Ilice. U krugu kasarne je bilo mnogo vojnika. Neki su vježbali, dio je uređivao kasarnski krug. Neki su nosili dijelovve namještaja i sl. Brzo sam pronašao četnu. U Komandi čete od starješina bio je samo jedan, tada za mene, postariji podoficir, četni starješina. Ozbiljan čovjek. Visokog rasta. On me je srdačno primio. Upoznao me je sa četom. Ostale starešine su bile na kratkom odsustvu kod svojih kuća. On je bio iz nekog mjesta dalje od Zagreba. Vidjelo se odmah da je profesionalan vojnik. Do tada ga nisam vidio u Brigadi. Poslije podne i ja sam otišao kod svojih. Drugi dan održao sam u četi sastanak sa komunistima. Razgovarali smo o zadacima jedinice, obuci vojnika i drugim pitanjima vezanim za život čete.

Kada sam postavljen za zamjenika komesara čete, automatski sam unapređen u čin potporučnika /kasnije poručnik/. Umjesto da prišijem taj čin, meni je bilo važnije da odem popodne kod svojih. Tako sam i zaboravio da sam potporučnik, pa sam kasnije uzeo čin zastavnika, u koji sam unapređen postavljenjem za delegata voda u mojoj trećoj četi 1944. godine u Lazarevcu. Taj čin nisam nosio, jer sam ubrzo postavljen za omladinskog rukovodioca mog Prvog bataljona. Tom svojom glupošću bio sam materijalno oštećen kada su određivane plate i zaostajao sam u činu.

Prilikom odlaska iz Zagreba na **Slovenačko primorje**, na izlasku iz Zagreba u koloni sam se našao sa zamjenikom političkog komesara Prvog bataljona **Josipom Šošarićem**. Šošarić mi je predložio da se vratim na dužnost omladinskog rukovodioca Prvog bataljona. Rekao je da ima mnogo nove omladine, te bi bilo dobro da se posvetim tom radu. Odmah sam pristao. Koliko je sve bilo neozbiljno. Vratio sam se na dužnost koju sam vršio do ranjavanja, a da se nisam ni javio u četnu. Jednostavno sam prešao u drugu jedinicu. Nikada nisam više došao u tu četnu.

U toku marša sretali smo kolone domobrana koji su bili zarobljeni i nekuda su vođeni u pravcu Zagreba.

Kako smo došli u **blizinu Trsta** ne sjećam se. Da li je Brigada prevezena vozom, jer ne bi tako brzo stigli na odredište, ili na drugi način, ne sjećam se.

U toku marša pristigao je komesar jedne čete Prvog bataljona **Josip Matulić** sa motorbiciklom, trokolicom marke BMW. Matulić je bio stariji od mene. Rođen je 1920. godine u Kotoribi, Čakovec. Živio je u Zagrebu gdje je imao i stan. Po dolasku u Zagreb odmah je otišao svojoj kući. No nikoga tu nije bilo. Žena mu je bila negdje u gradu. On je provalio u vlastiti stan. Uzeo je neke nužne stvari i vratio se u jedinicu. Najvažnije što je uzeo, bio je njegov fotoaparatus. Mnoge

fotografije koje imam, on je snimio. Bio je pravi majstor za razne improvizacije. Sjećam se još ranije u Bosni, baterije je punio nekim tečnostima iz biljaka i one su dobro radile.

Josip je vozio motor uz kolonu. Predložio mi je da uđem u prikolicu i da zajedno idemo do novog odredišta.

Joža je bio tipičan Međumurac. Srednjeg rasta. Oblog lica. Blage naravi. Uvijek nasmijan. Veoma taktičan u odnosima prema mlađima i starijima. Živio je u Zagrebu. Izučio je zanat nekog hemijskog smjera. Imao je malu porodičnu kućicu u južnom dijelu grada. Oženjen. Da li je imao djece ne znam. Nikada nije pričao o svojoj porodici. Rano je pristupio radničkom pokretu. Aktivan kao član sindikata. U partizane je otišao negdje u 1942. godini. Kada sam ja došao u Brigadu, on je bio komandir voda u trećoj četi 1. bataljona. Proveo je gotovo cijeli rat kao komandir voda. Pred kraj rata postavljen je za komesara čete. Kao poručnik /sada je to čin kapetana/ završio je rat. Brzo po završetku rata vratio se u Zagreb i nastavio da radi svoj posao. Poslije rata nisam ga sreo.

Tako sam ja sa Jožom u trokolici koju je on negdje zarobio, putovao do prvog odredišta Brigade. Prva etapa na putu do Trsta bila je negdje oko Brežica. Ne znam kako se zvalo selo. Maršovalo se noću. Negdje pred zoru stigli smo do Slovenije. Na putu smo sretali **kolone domobrana** koji su u kolonama kao zarobljenici kretali se u pravcu Zagreba.

U selu gdje smo se odmarali, bio je veliki **zarobljenički logor** u kome su bili zatvoreni zarobljeni domobrani. Ustaše nismo vidjeli. Oni su vjerovatno odvođeni u sigurnija mjesta.

Idući pored logora najednom začujem poznati glas „Ivica, Ivica“. Iznenadeno sam se okrenuo u pravcu glasa. Pored žičane ograde u masi zarobljenika stajao je moj školski drug **Leskovar** iz Gornjeg Grada. Išli smo zajedno u osnovnu školu u Opatičkoj ulici. On je stanovao na početku Demetrove ulice. Iznenadeno sam gledao u njegovom smjeru. Bio je obučen u oficirsku domobransku uniformu, bez činova.

„Od kud ti ovdje“ upitao sam ga. „Eto završio je rat i sada čekam da budem pušten kući. Gladan sam. Možeš li mi naći malo kruha.“ “Eto odmah ću potražiti“. Otišao sam do komore. Zamolio Ostojića da mi da jedan hleb. On mi je bez riječi dao cijeli hleb. Požurio sam do logora. Leskovar me je čekao pored žice. Žica je bila visoka. Bacio sam mu hleb kojeg je on kao gladan čovjek brzo počeo jesti. Pozdravili smo se. Nikada ga više nisam vidio. Da li je ostao živ i šta je bilo sa njime nisam saznao.

Poslije ručka nastavilo se putovanje. Svuda oko nas tragovi borbi. Zapaljena oklopna kola, kamioni, polomljena obična kola, mrtvi konji itd. Posebno su tragovi bili veliki kod Zidanog mosta.

Ja sam malo išao pješice, a djelimično se vozio sa Jožom u njegovom motoru. Prije Ljubljane, Brigada se ukrcala u voz. Vagoni su bili puni. Vozom je vojska prebačena do **Sežane**, gdje je u okolici trebala da se smjesti. Ja i Joža nastavili smo put motorom. Josip je znao otprilike gdje će biti lociran naš bataljon. Mislili smo da ćemo bataljon stići prije no što se smjesti u selima oko Sežane. Ja sam spavao u prikolici. Ujutro smo bili negdje na putu Sežana – Gorica. Naših jedinica nigdje. Ispostavilo se da ni Josip ne zna tačno odredište Bataljona. Kako je on uopšte stigao do Sežane nije bilo jasno. Koliko smo u to vrijeme mi bili samouvjereni. Mislili smo da sve znamo. Ostavili smo jedinicu a da se nikome nismo javili. Sve nam je bilo jednostavno i lako.

Vozili smo se u pravcu **Gorice**. Bili smo na visoravni iznad Gorice. Naše jedinice nigdje. Nastavili smo dalje. Polako smo se spustili u dolinu. Naših nigdje, ali uz put sve više drugih jedinica. Na putu i pored puta bilo je mnogo vojske. Tu je bila razmještena pored puta Prva tenkovska brigada. Pitali

smo vojnike je li tuda prošla 13 proleterska brigada. Svi su nas čudno gledali. Odgovor je bio da nije. „Mi smo ovdje već duže vrijeme, sem nas tu nema drugih jedinica.“

Nastavili smo put. Ubrzo smo ugledali ispred nas grad. Bila je **Gorica**. No umjesto naše ili bilo koje druge jugoslovenske jedinice, svuda su bili pripadnici engleske vojske. Ušli smo u grad. Niko nas nije ništa pitao. Malo su nas čudno gledali i to je bilo sve.

Mještani su bili iznenađeni. Prilazili su nam. Postavljali razna pitanja, na primjer „Odakle ste došli.“ „Dolazi jugoslovenska jedinica za nama“ i sl.

Tražili smo komandu mjesta. **Benzin nam je bio pri kraju**. Jedan mještananin je pošao sa nama na motoru i pokazao put do zgrade u kojoj je bila engleska komanda. To je bilo vrijeme zahlađenja odnosa između Jugoslavije i saveznika zbog Istre i Trsta. Odnosi su bili veoma napeti. Na traženje podrške od strane Sovjetskog saveza, Staljin je odgovorio Titu da oni zbog Jugoslavije neće ratovati sa saveznicima. Naše jedinice morale su napustiti Trst, Goricu i još neka mjesta.

Zbog toga smo hladno primljeni u komandi. Matulović je odlično govorio njemački jezik. No oficiri kojima smo se obratili za pomoć i tražili benzin, samo su odmahivali rukom i brzo nas napuštali, kao da su mnogo zaposleni. Vidjeli smo da nas odbijaju. No na našu sreću naišao je jedan **engleski oficir** i pitao nas šta želimo. Bio je to vrlo visok i korpulentan čovjek. Rekli smo mu da smo ostali bez benzina i ne možemo se vratiti natrag u jedinicu van Gorice. Dao nam je znak da pođemo sa njim. I on se brzo kretao kao da mu se negdje veoma žuri. Ušli smo u jednu prostoriju. Tu je bilo nekoliko engleskih vojnika. Izdao im je naređenje da nam daju potrebnu količinu benzina. I odmah je bez nekih formalnosti otišao unutar zgrade. No najvažnije je bilo da smo dobili kantu benzina. Usuli smo benzin i krenuli put Slovenije.

U toku dana uspjeli smo pronaći jedinicu. Naš bataljon bio je u jednom selu. Naišli smo na ulazu u selo na Šoštarića zamjenika komesara bataljona.

I tako je završila naša odiseja. Matulića više nisam vidio. Otišao je u svoju četu. Morao je motor predati u štab brigade.

Selo je bilo lijepo uređeno. Tu su živjeli Slovenci. Usred sela bila je gostiona u kojoj smo često pravili igranke sa seoskom omladinom.

Komandant bataljona bio je još **Mato Mavrić**. On je bio negdje odsutan, vjerovatno je otišao kod svojih kući. To nije bilo tako daleko, jer je bio iz Bribira.

Komesar bataljona bio je **Ivan Lešer**. On je stanovao sam sa ženom u jednoj kući u sred sela. Oženio se na partizanski način sa **Savkom Mraović** sanitetskim referentom našeg bataljona. Savka je rođena 1926. godine u selu Bović Vrginmost. To je bila živahna, vesela djevojka. Crnomanjasta. Lijepa. Crvenih obraza. U naš bataljon je došla poslije sanitetskog kursa na Sremskom frontu. Po dolasku Lešera u naš bataljon njih dvoje su postali prisni. Ona se udala za njega. I ostali su zajedno i poslije rata. Žive u Zagrebu.

Ivan Lešer rođen je 1920. godine u Zagrebu. Bio je vazduhoplovni oficir u avijaciji Nezavisne države Hrvatske. Kao podoficir NDH aktivno je radio za NOP. Kada je pretela opasnost da bude otkriven, on i grupa njegovih saradnika pobjegla je u partizane. Otišli su u našu Brigadu. Donijeli su dosta opreme i naoružanje. Ivan je bio veoma veseo čovjek. Optimista. Predan NOP-u. Brzo se razvio u rukovodioca. Po pogibiji komesara bataljona **Alojza Breznjaka** prilikom proboja Sremskog fronta, Ivan je postavljen za komesara Prvog bataljona. Kako sam ubrzo i ja ranjen, nisam ga upoznao prije našeg dolaska kod Trsta.

Lešer je smenjen sa političke dužnosti poslije rata na osnovu **direktive koju je potpisao Aleksandar Ranković**, u kojoj je naređeno da se sva lica koja su bila u neprijateljskim jedinicama odmah smijene sa političkih dužnosti. Bilo je to u **Krškom ljeta 1945.** godine. Lešer je plakao. Bio je duboko pogođen tom odlukom. On je kao domobranski podoficir stavio na kocku svoj život. Sarađivao je sa pokretom i bio do kraja predan oslobodilačkom pokretu. Bila je to velika nepravda prema ljudima koji su sve svoje stavili na kocku da bi sramotno bili otjerani sa političkih dužnosti.

U to vrijeme Lešer je bio kapetan. Posloio toga premješten je u Zagreb i bio na dužnosti načelnika Doma armije. Tu smo se sreli 1947. godine. Sreli smo se poslije toga na proslavi Brigade u Rijeci. Sa njim je bila i Savka. Poslije toga se više nismo vidjeli.

Kad se sjetim tog našeg putovanja, moram priznati da je to bio neodgovoran postupak. Nikome se nismo javili. Nismo imali odobrenje da sami putujemo. Jednostavno smo odlučili da idemo i gotovo. Bili smo i samouvjereni. Mislili smo da sve možemo i da nam je dozvoljeno da bez pitanja idemo kud želimo.

Brigada je bila raspoređena u širem području od Sežane-Divače do Gorice.

Odnosi sa Saveznicima bili su zategnuti zbog Istre, posebno zahtjeva Jugoslavije da se pored Istre, u njen sastav uključe Trst i Gorica. Italija je imala aspiracije da vrati sve teritorije koje je imala pod svojom ingerencijom do rata: cijela Istra, Zadar, Cres, Lošinj, Lastovo i još neki dijelovi Jugoslavije. Saveznici su bili djelimično na strani Italije. Smatrali su da Italiji treba ostati Trst i Gorica, sa dijelom teritorije koja im gravitira. Jugoslavija u svojim zahtjevima nije imala podršku Sovjetskog saveza. Staljin je na traženje našeg rukovodstva grubo odgovorio da oni neće ratovati za Jugoslaviju.

Brigada je počela živjeti mirnodopskim životom. Izrađeni su planovi obuke. Po dnevnom rasporedu bilo je ustajanje, obuka, spavanje, dnevni obroci. U popodnevrim časovima bila je politička obuka i kulturni rad.

Politički rad bio je usmjeren na održavanje discipline, podizanja obuke na viši nivo, održavanja morala itd. Kao sekretar bataljonskog biroa SKOJ-a organizovao sam redovne sastanke i na njima je dnevni red bio uglavnom disciplina, obuka, kulturni rad i sl. Sve se je usmjeravalo iz Brigadnog biroa SKOJ-a čiji sam bio član, odnosno Bataljonskog biroa komunističke partije čiji sam bio član.

Političke časove održavali su komesari četa, a predavanja o političkoj situaciji komesari bataljona ili njihovi zamjenici i viši politički radnici.

U toku boravka na tom terenu održana je **Konferencija 1 proleterske divizije**, na kojoj su prisustvovali svi politički radnici i komandiri četa i viši. Sjedište I proleterske divizije bilo je u **Divači**. Sastali smo se u jednoj velikoj Sali. Komesar divizije potpukovnik **Vlado Šćekić** (kasnije general-pukovnik), zajedno sa komandantom divizije generalom **Vasom Jovanovićem**, bio je u predsjedništvu. Šćekić je govorio o političkoj situaciji i zadacima divizije u zaoštrenoj političkoj situaciji. Naznačio je da se vode politički pregovori o rješenju problema, i da će se vjerovatno naći prelazno rješenje.

U toku boravka na toj teritoriji, svi omladinski rukovodioci od bataljona do divizije, bili su određeni kao delegacija na Prvi kongres antifašističke omladine Hrvatske. Sakupili smo se u Divači i vozom krenuli na Kongres u Zagreb.

Kongres se održavao u prostorijama starog Zagrebačkog velesajma u Savskoj cesti. Sala je bila puna omladine iz cijele Hrvatske. Kako je Kongres trajao nekoliko dana, stvorio sam mnoga nova poznanstva. Redali su se govornici. Svaki govor bio je popraćen velikim aplauzom. Svi učesnici bili su oduševljeni.

Među učesnicima Kongresa bila je mlada Zagrepčanka, koja je imala obavezu da se stara o delegatima 13. proleterske brigade. Mislim da se zvala Adamović. Bila je veoma lijepa. Brineta. Vesela. Imala je oko osamnaest godina. Sklopili smo prijateljstvo na osnovu toga što smo oboje rođeni u Zagrebu. Uveče ona me je odvela svojoj kući. Upoznala me je sa majkom, bakom i braćom. Stanovala je u Petrovoj ulici. Dugo smo ostali, do kasno uveče. Njena majka mi je pričala o mužu, domobranskom majoru, koji je u vojnom zatvoru u Novoj Vesi. Ne znaju ništa o njemu. Zamolila me da se raspitam kako bi znali gdje je. Obećao sam da ću to učiniti sutradan. Kako je bilo kasno, ostao sam na spavanju kod njih. Spavao sam u gostinjskoj sobi.

Sutradan u pauzi Kongresa, otišao sam do vojnog zatvora u Novoj Vesi. Zvonio sam na vratima. Na prozorčiću vrata pojavio se neki vojnik. Pitao sam ga za mogućnost posjete uhapšenom majoru Adamoviću. Vojnik ili oficir, to se nije moglo vidjeti, začuđeno me je gledao. Odsječno mi je rekao da nema nikakvih posjeta i zatvorio prozorčić na vratima. Bio sam pomalo zbuđen.

Popodne sam se vidio sa djevojkom i rekao joj da sam bio u Novoj Vesi, ali da nemam nikakvih informacija i da nikoga ne puštaju u posjetu. Do kraja Kongresa bio sam u Sali u društvu te djevojke. Po završetku Kongresa i kasnije nismo se sreli.

Za vrijeme Kongresa bio sam i kod svojih na Kraljevcu kod bake i u Novoj Vesi. Po završetku Kongresa vratili smo se u jedinicu.

Imali smo kontakte sa **Britanskom jedinicom** koja je bila stacionirana blizu nas. Održavali smo **sportska takmičenja**. Bilo je i šala na taj račun. Pobjedili smo u navlačenju konopa. Jedan od učesnika vojnik Suljo se na račun toga šalio rekavši: „**pasulj je pobijedio meso**“, aludirajući na našu ishranu koja je bila dobrim dijelom od pasulja, a malo mesa. Dok su Britanci imali za obrok dosta mesa.

Jednog dana Šoštarić je pozvao nekog britanskog oficira u goste – navodno člana Laburističke partije Velike Britanije. Bili su sami u sobi kuće gdje je bio smješten Štab našeg bataljona. Prevodilac je bio jedan vojnik.

Narod u tom kraju pokazivao je veliku pažnju vojsci. Taj kraj je bio dugo pod Italijom.

Svake subote organizovane su zajedničke igranke sa mladima iz sela. Bilo nam je lijepo. Zabavljali smo se. Poneko je uspostavio i bliže odnose sa djevojkama.

Odnosi između saveznika i Jugoslavije dalje su se zaoštravali. Vođeni su pregovori koji su doveli do privremenog rješenja za Trst, Goricu i taj dio Istre i Slovenačkog primorja. Taj kraj podijeljen je na dve zone A i B. Zona A sa Trstom i Goricom potpala je pod upravu Saveznika, ustvari Italijana, a Zona B Jugoslaviji.

Naše jedinice morale su napustiti Zonu A. Mjesto u kojem smo bili smješteni pripalo je Zoni A. Kada smo krenuli iz sela pred nas su stali seljaci i preklinjali nas da ostanemo da ih ne ostavljamo. Bili su to teški trenuci, tužni. Jedan stariji čovjek je plakao. No mi smo morali otići.

Vozom smo prebačeni do Sušaka i raspoređeni u **Kostreni**. Kostrena je malo mjesto blizu Rijeke. To je rodno mjesto našeg ranijeg komandanta **Dinka Glažara**, koji se u to vrijeme nalazio na školovanju u SSSR-u.

Dinko Glažar rođen je 1924. godine u Kostreni. Prvoborac. Stariji od mene samo godinu dana, a kad sam ja došao u Brigadu već je bio komandir čete. To je bio veoma veseo mladić, visok, atletski građen. Lijepo je pjevao. U toku marša u njegovoj četi se uvijek pjevalo. Za vrijeme zatišja u borbi uvijek se čula pjesma. Noću je to posebno bilo glasno. Prestala bi pucnjava. Jedinice su se kretale ka mjestu smještaja. Iz pravca Prve čete i njenog kretanja odjekivala je pjesma. Bio je to jedinstven ugođaj u teškoj ratnoj stvarnosti.

Dinko je po oslobođenju Beograda postavljen za zamjenika komandanta bataljona, pa ubrzo za komandanta. Ubrzo je postavljen za ađutanta generala **Peka Dapčevića**. U tom svojstvu ponekad bi posjetio svoj bataljon. Bili smo mnogo vezani za svoju jedinicu.

U tom periodu upoznao je jednu mladu Zemunčanku, **Miru**. Često bi došao da je posjeti. Bila je to velika ljubav. Tako je bilo i kad smo **oslobodili Pleternicu**. Bili su jedno vrijeme zajedno, razgovarali, možda pravili planove za budućnost. Dinko se dovezao motorbiciklom trokolicom. Bio sam u blizini kada je odlazio. Sjeo je u prikolicu i krenuo. Mira je bila na ulazu u kuću i mahala mu. Nekoliko nas bilo je oko desetak metara od te kuće. U tom momentu topovska granata direktno je pogodila Miru. Dinko je već bio daleko i nije to vidio. Jadna Mira bila je raskomadana. Brzo smo priskočili, ali bilo je kasno. Bio je to strašan prizor.

Dinko je za to saznao nakon nekoliko dana. Ta vijest ga je shrvala, bio je utučen, potišten. Otišao je na njen grob i bez riječi položio mali buket cvijeća. Poslije toga ga više nisam vidio.

Dinka sam sreo nekoliko godina poslije rata. Bio je po činu kapetan bojnog broda. Radio je u Odeljenju za ABHO Generalštaba JNA. Izenadio se kada smo se sreli. Bio je u obilasku skladišta ABHO u Boki Kotorskoj. No susret je bio više kurtoazni, no nekih prisnih prijatelja. Zadnji put sam ga sreo u Rijeci na proslavi Dana Brigade. Još uvijek je bio u činu kapetana bojnog broda. Više se nismo sreli.

U **Kostreni** smo bili također razmješteni po kućama i gospodarskim zgradama. U tom mjestu se nismo dugo zadržali. Dane sam provodio bezbrižno. Posao mi je bio lak. Poneki sastanak i to je bilo sve.

Zaista je bilo dužnosti koje gotovo nisu ništa značile. Mnogo je bilo rukovodilaca. Četa je imala komandu: komandir čete, njegov zamjenik, komesar čete, njegov zamjenik, komandiri vodova i delegati vodova i svako odeljenje imalo je komandira. No tada se nije plaćalo, pa to nije bio neki teret za državu. Spavalo se besplatno, hrana skromna i mogla se držati tolika vojska.

No nismo se dugo zadržali u Kostreni. Novo mjesto razmještaja bila je okolina Ljubljane. Jedinice Prve proleterske divizije bile su razmještene u rejonu od Ljubljane do Kranja. Moj bataljon bio je smješten u **selu Trzin u blizini Domžala**.

Ljubljana nije bila daleko, pa smo nedeljom ili kojim drugim danom skoknuli do Ljubljane. Tumarali bi Ljubljanom i sjedali u parku.

Sznao sam od mojih da je u Ljubljani **Dada Popović**, moja poznanica iz Zemuna. Bila je gost kod jedne Slovenke, njene prijateljice. Ta prijateljica je takođe bila moja poznanica. U stvari njih dvije, ja i **Marijan Kocković**, upoznali smo se prvih dana boravka u Zemunu novembra **1944.** godine na

jednoj igračici. Marijan je plesao sa Slovenkom i oni su bili veliki prijatelji, a ja sam plesao sa Dadom. Dada je bila iz bogate porodice. Njen otac je svojevremeno bio gradonačelnik Zemuna.

Po završetku rata došla je u Zagreb da me traži, bila je kod mojih. Oni su joj dali podatke da se nalazim negdje pored Ljubljane. Našli smo se. Posjetio sam je kod njene prijateljice u stanu. Šetali smo jedno popodne Ljubljanom i prijateljski se rastali. Ponovo sam je vidio u Zemunu u prvoj godini pohađanja Vojne akademije. Posjetio sam je kod njene kuće i više nikada se nismo vidjeli. Vrijeme sve liječi i stvara nove uslove života.

U **Trzinu** smo bili smješteni po kućama. Trzin je lijepo malo selo u blizini **Kranja**. Ja sam imao sobu u jednoj seoskoj kući. Najviše sam bio u društvu Kockovića. Marijan je uvijek imao prijateljice oko sebe. Zabavljao se sa jednom vrlo lijepom djevojkom iz Kranja. Ta djevojka je bila veoma elegantno odjevena za ono ratno vrijeme. Dolazila je sa Marjanom kod mene. Uz nju je uvijek bila njena prijateljica.

U selu je subotom bilo zabave. Mjesni momci nisu nas voljeli. Pokazivali su prema nama otvorenu netrpeljivost. No nije dolazilo do sukoba. Bilo je to prouzrokovano njihovom ljubomorom zbog djevojaka.

Rad u jedinici bio je mirnodopski. Ustajanje, obuka itd. Politički komesari četa držali su politička predavanja. Ujutro prije obuke upoznavali su vojnike sa najnovijim događajima ili kako se to zvalo „**dnevne informacije**“. Ja nisam imao te obaveze. Moja obaveza bila je prisustvo sastancima parijskog biroa bataljona, održavanje sastanaka **Biroa SKOJ-a bataljona**, prisustvo Birou SKOJ-a BRIGADE. Prisustvovao sam sastancima odelenja SKOJ-a u četama.

Sistem je bio takav da su dobijane smjernice ili direktive na sastanku Biroa Brigade, odnosno Bataljanskog biroa parije i to se onda prenosilo na organizacije. Preokupacija je bila disciplina, odnos prema obuci, politička situacija i sl.

Biro SKOJ-a bataljona sačinjavali su pročelnici skojevskih odelenja SKOJ-a četa. Bio je dosta nizak intelektualni nivo. No bilo je djelotvorno, jer se sve što se dešavalo odmah stavljalo pod lupu. Sve nepravilnosti, nerad, nedisciplina, bili su žigosani. Sudilo se radu ili neradu pojedinaca. To je bio svojevrsan pritisak na mlade ljude, a time i pokretač aktivnosti i želje da se bude uspješan i da se sakriju slabosti.

Jednog dana šetao sam sa Šoštarićem. Pitao me bi li htio da odem na dužnost komesara čete. Ja sam bez velikog razmišljanja dao negativan odgovor, a zašto. Kao omladinskom rukovodiocu bilo mi je veoma lagodno. Kao komesar čete bio bi više vezan za jednu jedinicu i što je bilo za mene najteže, trebao bi ujutro rano ustati da držim dnevne informacije. Bio sam komotan. Ta ponuda donosila mi je čin kapetana, ali tada mi to nije bilo važno. Još nisam shvatao važnost činova i šta oni nose. Time sam značajno uticao na cijeli moj daljni životni put. Ko zna kako bi se sve razvijalo da sam postao kapetan. Bio na dosta važnoj funkciji. Možda ne bi bio upućen na školovanje u Vojnu akademiju itd.

No ubrzo sam osjetio posljedice moje nepromišljenosti. Ukinuta je dužnost omladinskog rukovodioca bataljona. Na to mjesto više nije mogao doći oficir, već običan vojnik. Odnosno lice bez čina. Ukinuti su i zamjenici komesara čete. **Armija je počela da se reorganizuje.**

Postavljen sam za komandira stana Štaba 13. proleterske brigade. Brigada je promijenila lokaciju. Preseljeni smo u Krško i okolicu. Pojma nisam imao šta treba da radi komandir stana. Vrlo loše sam obavljao tu dužnost. Imao sam pod komandom oko dvadesetak vojnika. Ti vojnici opsluživali su Štab brigade, od čišćenja prostorija do ishrane.

Snabdjevanje i opsluživanje Štaba brigade sa svakodnevnim potrebama je nekako išlo. No kada sam trebao organizovati gađanje iz streljačkog naoružanja pojma nisam imao kako to uraditi. Načelnik Operativnog odelenja bio je jedan za mene postariji čovjek potpukovnik oficir bivše jugoslovenske vojske. Veoma sposoban čovjek. Školovan. Pored osnovnog vojnog obrazovanja imao je završenu Generalštabnu školu. Rat je proveo u zarobljeništvu. Početkom 1945. godine bio je oslobođen i odmah se javio na dužnost te je dio rata proveo u našim jedinicama. Za njega te svakodnevne vojničke dužnosti bile su lak rutinski posao. Upućivao me kako da priprelim mete za gađanje, koliko municije da trebam iz pozadine itd. Gađanje je bilo dosta dobro organizovano zahvaljujući tom potpukovniku.

Komandant brigade još uvijek je bio **Stevo Mikšić**. Oženio se u to vrijeme sa jednom partizanskom. Nismo je poznavali. Stalno je bio sa ženom, ja ga gotovo nisam vidio.

Načelnik štaba bio je **Milanović Rade** major. Rade je cijeli rat proveo u našoj brigadi. Prošao je put od komandira odelenja do zamjenika komandanta Brigade. Rođen je u Titovoj Korenici 1920. godine. Rade je bio veoma naočit mlad čovjek. Miran, bez nadmenosti. Vrlo prisan sa potčinjenima. Bio je poštovan i voljen kao rukovodilac. Rade je oženio jednu lijepu Slovenku iz Trzina.

Komesar brigade bio je potpukovnik **Rajčević**. Crnogorac. Visok dobro građen. Pravi krševit Crnogorac. Veoma plah. Imao je eksces. Naišao je na vojnika koji je čistio zgradu. Nije bio zadovoljan poslom kako ga obavlja vojnik. Vojnik mu je na njegov prigovor nešto odgovorio. Komesar je bez razmišljanja vojniku opalio šamar. Komesar je odmah uvidio svoju nepromišljenu gestu i počeo se izvinjavati vojniku. Udariti vojnika u našim jedinicama bio je strašan presedan. No to se nekako zataškalo. Komesar je ubrzo otišao u drugu jedinicu.

Rajčević je zamijenio komesara brigade **Ivana Denca** koji je ostao u Zagrebu i postavljen za šefa hrvatske milicije.

Za komandanta pozadine postavljen je **Mate Mavrić**. Mavrić je bio nezadovoljan tom dužnošću, jer je smatrao da je nazadovanje. Matu je stigla žena. Bila je u zbjegu u Africi. Bila je to krupna crnka. Nosila je punđu. Imala dve velike zlatne naušnice. Bio je to kraj Matinih ljubavnih pustolovina.

U političkom odelenju radio je Romano i još jedan Zagrepčanin, kao i Kojc omladinski rukovodilac brigade.

Rogić Romano rođen je 1920. godine u Biogradu na moru. Bio je šef političkog odelenja Brigade gotovo sve vrijeme rata. Romano je bio veoma veseo čovjek. Pun optimizma. Pravi Dalmatinac.

Kojc Milan rođen je 1925. godine u mjestu Lovrenc na Dravskom polju, Ptuj. Omladinski rukovodilac Brigade od kraja 1944. godine. Visok, vitak. Jednostavan. Prisan. Bio je omiljen među mladim vojnicima – borcima Brigade. Poslije Krškog premješten je i više nikada ga nisam sreo ni nešto čuo o njemu. Nisam ga vidio ni na proslavi Brigade.

Na dužnosti ga je zamijenio **Horvat Dragutin – Dragec**. Drago je rođen 1922. godine u Samoboru. Bio je komesar čete. Horvata sam sretao poslije rata. Živio je kao vojni penzioner u Dubrovniku. Kada je primio dužnost omladinskog rukovodioca Brigade, ja sam bio na dužnosti komandira stana Štaba brigade, te nisam s njime sarađivao. Sjećam se da sam mu posudio **legitimaciju učesnika oslobođenja Beograda** i sticajem okolnosti nije mi je vratio, te sam ostao bez tog dokumenta.

Horvat i ja bili smo kandidati za mjesto omladinskog rukovodioca Brigade. Kako mi je rekao Šoštarić, prevagnulo je što je on kao komesar čete imao čin kapetana i bio nešto stariji borac od mene.

Na slici Koje sa delegacijom omladinki iz Trzina i okolice Kranja 1945. godine u Krškom

U Krškom nas je posjetila delegacija omladinki iz okoline Kranja, gdje je jedno vrijeme boravila brigada. Ta posjeta je mnoge obradovala, jer je među njima bilo dosta djevojaka s kojima su se zabavljali. Jednu od njih oženio je major Milanović. Ostale su par dana, pa su za to vrijeme organizovane priredbe i zabavne večere.

U Krškom se odvijao normalan rad. Bilo je mnogo novo mobilisanih vojnika. Među njima bilo je najviše Zagrepčana. Jedan od njih bio je sa Kraljevca, **Jurković**. Dobrovoljno se javio u našu brigadu. Bio je za vrijeme rata u ustaškim jedinicama. Dolaskom u jedinicu vjerovatno je spasio svoj život. Ja sam se pravio da se ne poznamo. Nisam želio da ga prijavim. Sreli smo se jednog dana na Kraljvcu. Sjedili smo na klupi u društvu mladih Kraljevčana. Nismo ništa govorili o jedinici ni o ratnim danima.

U našu jedinicu sa Kraljevca je kao dobrovoljac došla moja poznanica **Vera**. Veru sam upoznao po dolasku iz rata. Bili smo prisni. Bila je to lijepa plavuša. Baka je bila kivna na nju, i to zbog toga što je ta djevojka imala dosta poznanika za vrijeme rata među vojnim licima – domobranima i drugim.

Vera je jednog dana iznenada banula u Krško. Iznanadio sam se što je vidim u uniformi. Ispričala mi je da je u jednoj jedinici Brigade. Bili smo zajedno jedno popodne i ona je otišla u svoju jedinicu. Poslije par dana poginula je u saobraćajnoj nesreći. Pregazio je neki kamion.

Mnogim djevojkama sam se sviđao. U Krškom sam se udvarao jednoj lijepoj djevojci. Prezivala se Škoda. Plavuša. Lijepih crta lica. Plesali bi u omladinskom domu i zabavljali se. Ja sam bio dosta površan. Istovremeno sam se udvarao jednoj lijepoj crnki, Magdi. Izlazio bi s njom u večernjim časovima. Mislio sam da mogu istovremeno da se udvaram dvema djevojkama. Krško je malo mjesto i brzo se otkrilo da sjedim na dvije stolice i obje su me ostavile.

Stanovao sam u jednoj bogatoj kući. Imao sam veliku sobu raskošno opremljenu. Gazdarica je bila jedna postarija Slovenka. Tiha, skromna. Gotovo se nismo sretali. Ubrzo sam se odselio u drugi kraj Krškog. Imao sam lijepu sobu na prvom spratu. Vlasnika se ne sjećam.

Jednog dana posjetila me ujna Ruža. Ona je rodom iz okolice Krškog. Išla je u posjetu bratu na selo. Bili smo zajedno jedno prijepodne. Ona je otišla na selo i opet smo se vidjeli na povratku ali kratko jer je žurila na voz. Nosila je nešto hrane za djecu.

*Fotografija iz Krškog.
Snimio me je Josip Matulić.
Nosim odlikovanje Orden za hrabrost.*

U ULOZI OBAVJEŠTAJCA

Jednog dana pozvao me je načelnik OZNE Brigade **Višinger Franjo**. Višinger je bio načelnik OZNE Brigade sve vrijeme rata. Odnosno od mog dolaska u brigadu 1943. godine, on je bio na toj dužnosti.

Rekao mi je da su odlučili da ja izvršim **zadatak otkrivanja ustaša** koji su se navodno nalazili u planinskim predjelima oko Krškog na lijevoj obali Save. Rekao mi je da ću dobiti civilno odijelo, bicikl i obilaziti predjele oko Krškog do blizu Zidanog mosta. O svojoj misiji nikome ne smijem ništa govoriti. Treba da se raspitujem navodno za brata koji je negdje u šumama.

To sam prihvatio kao neku zabavu. Veselilo me da idem na taj zadatak. Pravio sam se važan. No za takav zadatak bio sam potpuno nepripremljen. Cijela ta organizacija bila je ispod amaterskog nivoa.

Franjo Višinger bio je sposoban oficir bezbjednosti, ali izgleda da ni on nije imao iskustva u takvim zadacima.

Višinger je bio predratni komunista. Rođen je 1912. godine u Slavonskoj Požegi. Bio je to visok, vitak čovjek. Pun optimizma. Uvijek nasmiješen. Pristupačan. Ljudima je prilazio prijateljski i imali su u njega povjerenja. Uživao je poštovanje kod svih starijih boraca.

Moj zadatak je bio da obilazim područje od rijeke Sutle, odnosno njene desne obale. Trebao sam izbjegavati veća naseljena mjesta, kao što su bile: Sevnica, Senovo, Laško, Podsreda, Brestanica i Kozje, koja su se nalazila na obroncima planina Bohor /1023m/, Orlica /698m/ i Rudnica /678m/. To su područja obrasla gustim borovim šumama, ali prohodna i sa dobrim makadamskim cestama.

Prvog dana negdje oko Rudnice naišao sam na radnika-putara koji je nešto radio uz cestu. Pitao sam ga da li je tu negdje primijetio vojnike ranijih vojski. On me je samo gledao i ništa nije govorio. Ispričao sam mu da se tu negdje nalazi moj brat i da ga tražim kako bi ga vratio kući. Čovjek me je bijelo gledao i ništa mi nije odgovorio. Pravio se da me ne razumije.

Penjao sam se cestom prema vrhu brda i poslije se spustio u dolinu. To sam sve radio bez ikakvog plana kuda treba ići. Kada sam se spustio u dolinu, naišao sam na jednu osamljenu kuću. Ispred kuće bila je jedna srednjovječna žena. Znatiželjno me je gledala. Zamolio sam je čašu vode. Pozvala me u kuću. U džepu sam držao u ruci pištolj Bereta. Pištolj je bio napunjen. Računao sam ako me neko želi napasti, nemam kada puniti i iza pojasa vaditi pištolj. Žena mi je dala vode i znatiželjno me gledala. Pitala me od kuda idem i šta tražim u tom kraju. I njoj sam ispričao priču o bratu kojeg tražim, a mislim da je tu negdje u šumi.

Zadatak sam izvršio što se tiče lutanja po šumama, ali ništa drugo. Pošao sam ujutro, a stigao pred kraj dana. Sam sebi sam se činio važan. Podnio sam izvještaj Franji. On me je gledao i nešto razmišljao. Rekao mi je da je ovo dobro, ali da za neki dan ponovno moram na put.

Bicikl i civilno odijelo ostavio sam u kancelariji OZN-e. Obukao sam svoju uniformu i otišao u svoju jedinicu.

Za par dana ponovno sam krenuo istim putem. Putem do vrha brijega nikoga nisam sreo. No kada sam htio krenuti put doline, pojavila se patrola slovenačkih vojnika na konjima. Bili su to **pripadnici KNOJ-a. Korpusa narodne odbrane** koji su imali zadatak da čuvaju granicu i čiste teren od zaostalih pripadnika okupatora i kvislinških jedinica.

Zaustavili su me. „Hej tovariš kaj delaš ovdje, kam greš“. Bio sam malo zbunjen. Rekao sam im da imam specijalni zadatak. Pokazao sam im vojnu legitimaciju, koja je bila bez slike. Pogledali su dokument. Vratili mi ga i poželjeli mi sretan put.

U dolini sam ponovno svratio do kuće u kojoj sam bio prošli puta. Opet sam tražio vode. Oprezno gledao oko kuće. No nikoga nije bilo.

Po dolasku sam podnio izvještaj i otišao u jedinicu.

Za par dana opet sam pozvan kod Franje. Rekao mi je da trebam na put. Presvukao sam se i biciklom krenuo na zadatak.

Bila je nedelja. Putem nikoga nisam sreo. Rano popodne bio sam kod kuće u dolini. Na moje iznenađenje ispred kuće bilo je mnogo ljudi. Najviše žena. Čudno su me gledali. Po govoru sam zaključio da su iz Zagreba. Šta su tu radili. Vjerovatno su i oni tražili svoje rođake.

Bio sam zbunjen. Nisam se upuštao u razgovor. Pozdravio sam gazdaricu koja me je dobro upamtila, jer mi je to bilo već treći puta da prolazim pored njene kuće.

Da su to bili zaista Zagrepčani saznao sam par godina poslije toga. Cvijeta je pričala kako su me vidjeli neki ljudi da prolazim šumom u Sloveniji i to u civilnom odijelu. Znači neko me je poznao, ali mi se nije htio javiti.

Podnio sam izvještaj Franju o tome. On ništa nije komentarisao. To je bio moj poslednji obavještajni zadatak. Vidio je i Franjo da nema koristi od takve rabote.

U Armiji su počele reorganizacije.

Ukinuti su zamjenici komesara na svim nivoima. Politički komesari preuzeli su njihovu funkciju sekretara partijske ćelije, odnosno biroa bataljona, brigade itd.

Svakog dana neko je iz Brigade otišao na dužnosti u više komande ili u civilnu vlast i sl.

Izvršena je demobilizacija žena i starijih ljudi.

Odlazile su kuće bolničarke. Ostalo ih je malo, uglavnom referenti saniteta od bataljona na više, bolničarke u ambulantama i bolnicama.

Velika većina je otišla kućama.

Počelo je odabiranje za školovanje.